

УДК 338.43: 330.341.1

Ю. А. НУЖНОВА

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ АПК НА РІВНІ РЕГІОНУ

Розглянуто технологію формування конкурентної політики АПК-кластерами і можливості її реалізації на регіональному рівні.

Ключові слова: довгострокова стратегія розвитку, конкурентна політика, інвестиційний потенціал території.

The article considers the technology of formation of competition policy and opportunities of its implementation at the regional level.

Key words: development strategy, competition policy, investment potential of the territory.

Створення та збереження якісного середовища життєдіяльності людини є важливою умовою сталого розвитку сучасного суспільства і має стати одним із основних розділів довгострокової стратегії розвитку України та її регіонів.

У цьому контексті результативним напрямком досліджень є формування конкурентної політики територіального розвитку – довгострокової за часом і багаторівневої за напрямками впливу діяльності суб’єкту владних відносин, спрямованої на підтримання існуючого рівня розвитку ринково-економічних, суспільно-політичних і культурно-етичних відносин та їх перспективного розвитку в соціальному просторі, на основі ефективного використання трудових ресурсів і капіталу та з дотриманням пріоритетності інтересів громадян [1].

Метою статті є дослідження шляхів формування та напрямів реалізації регіональної конкурентної політики в галузі АПК.

Дослідження, присвячені державній політиці в галузі АПК, виконані відомими науковцями української аграрної науки В. Амбросовим, Л. Анічиним, М. Латиніним, Т. Лозинською, П. Саблуком, Н. Статівкою, Т. Маренич, В. Юрчишиним. Проте проблема формування конкурентних стратегій АПК-кластерами, формування і реалізації регіональної конкурентної політики в галузі АПК потребує на сучасному етапі поглибленої розробки.

Забезпечення ефективного використання територіального ресурсу, використання інструменту планування території при формуванні стратегії соціально-економічного розвитку регіонів у контексті реалізації конкурентної політики сьогодні залишається актуальною проблемою та невикористаним резервом на шляху до оптимізації територіальної організації суспільства.

Планування територій на всіх рівнях управління має відігравати роль ефективного засобу державного регулювання та регламентування використання території та сприяти досягненню цілей збалансованого просторового розвитку [5].

Світ, який динамічно розвивається та змінює при цьому свою якість, утворює нові для національної економіки виклики. У постмодерні світова економіка розглядається як багаторівнева система, верхній рівень якої складає так звану “мережу воріг” у

глобальний світ – компактних територій мегаполісів, що поєднують у собі функції транспортних вузлів, фінансових центрів, а також центрів освіти, науки та політичного впливу. Ці “ворота у глобальний світ” забезпечують доступ до глобальної економіки великим територіям, що входять до складу їх економічного та політичного тяжіння (“хори”). Модель “глобальних воріт” відкриває інструментальні можливості для розуміння того, яким чином національні економіки інтегруються у глобальну економічну систему. Вона не тільки дозволяє оцінити актуальний стан справ у цій сфері, але й створює основу для обговорення стратегій країн, інтеграція яких у глобальну економічну систему ще не завершена [9]. Мова йде про обрання та використання засобів державної політики у сфері регулювання АПК, які зумовлюють в АПК України створення умов для інтеграції територій, регіонів, окремих кластерів у глобальний світ.

На думку В. Мороза, існують проблеми, вирішення яких знаходиться поза компетенцією окремого напрямку державної політики. Теоретичне обґрунтування поняття “конкурентна політика” стало можливим лише на підставі аналізу національної конкурентоспроможності та визначення суб’єкта та об’єкта відповідної діяльності держави.

Тому найактуальнішою в розвитку вітчизняного АПК постає проблема реалізації конкурентних стратегій підприємств АПК у контексті конкурентоспроможності регіонів чи окремих АПК-кластерів.

Реформа сільського господарства ЄС спрямована на підвищення рівня конкурентоспроможності на внутрішніх і зовнішніх ринках. При цьому безпека і якість продовольства сьогодні є основними аспектами конкуренції.

Європейська модель сільського господарства складається з таких складових:

1. Багатофункціональність, завдяки якій сільське господарство не лише витримує конкуренцію, а і вписується в довкілля.
2. Наявність малих і середніх підприємств родинного типу.
3. Тісна взаємодія розвитку аграрного сектора з розвитком довкілля та суспільства.
4. Якісна продукція та підвищення стандартів безпеки і технологій [7].

М. Латинін визначає такі підходи щодо формування системи державного регулювання аграрного сектора економіки України:

- розробка та впровадження Концепції стратегії розвитку аграрного сектора;
- визначення моделі розвитку аграрного сектора;
- формування стабільної законодавчої бази;
- удосконалення організаційної структури та механізму державного регулювання аграрного виробництва;
- розмежування в регулюванні сільського розвитку аграрного виробництва і сільських територій;
- підвищення ефективності державного регулювання аграрного сектора через трансформації функцій Міністерства аграрної політики України в бік розширення його впливу на аграрну сферу, зокрема соціальні та екологічні процеси, більш чітку регламентацію діяльності всіх організаційних структур центральних і місцевих органів управління агропромисловим розвитком, установлення їхньої функціональної підпорядкованості.

Основними напрямами вдосконалення системи державного регулювання розвитку аграрного сектора є також реформування системи органів виконавчої

влади, що здійснюють державне регулювання аграрного сектора шляхом перегляду та чіткого розмежування з урахуванням вимог САП. Розвиток аграрного сектора це, в першу чергу, розвиток сільських територій, він як найбільше вимагає дієвої регіональної інфраструктури і дієвої регіональної конкурентної політики, в основі якої – впровадження обласних і районних стратегій розвитку аграрного сектора.

Час вимагає посилення в діяльності центральних органів управління агропромисловим розвитком функцій стратегічного аналізу, прогнозування, моніторингу, а також інспекції та контролю. Необхідним є запровадження кластерного підходу в державному регулюванні розвитку аграрного сектора, оскільки кластерна культура взаємовідносин стає формою виживання регіональної та національної економіки. Кластерна організація господарства як ціле дає можливість у декілька разів перевищити просту суму результативності галузей – реалізується синергетичний підхід.

Досвід доводить, що коли одне підприємство досягає високого рівня конкурентоспроможності, позитивний вплив у вигляді пожвавлення діяльності поширюється також і на партнерів. Таким чином, у межах кластеру здійснюється кооперація підприємств, що взаємно сприяють підвищенню конкурентоспроможності одне одного.

Тому однією з функцій органів влади на регіональному рівні є виявлення ліній у регіональній економіці підприємств – локомотивів розвитку, потенційно можливих кластерів, що дають змогу нелінійно збільшувати ефективність господарювання.

Саме така модель розвитку, в основі якої лежить управління інтересами суб'єктів господарювання АПК у межах кластеру як інноваційними агентами з метою досягнення оптимального конкурентного статусу окремих суб'єктів АПК є ознаками синергетично-інноваційної моделі розвитку, а отже, і конкурентної політики.

До суб'єктів управління територіальним розвитком відносять загальнодержавний, регіональний, районний і низовий рівень, на якому управління здійснюють бізнесові структури, громадські організації, територіальні громади, яким характерне не управління, а самоврядування.

Оскільки переважна більшість сільських жителів передала право розпоряджуватись земельною власністю, яка їм належить, керівникам аграрних підприємств, то разом із цим вони позбулися й необхідності здійснювати самоврядування щодо використання земельної власності для виробництва продовольчої сировини [8]. Проте М. Латинін вважає, що оскільки значну частину функцій з організації господарського ринку, ресурсів для сільського господарства, збути сільськогосподарської продукції та агропромислового обслуговування сільськогосподарський підприємств та селянських господарств на сьогодні все більше беруть на себе самоврядні організації та професійні об'єднання як виразники інтересів виробників і споживачів, функції державного управління аграрним сектором повинні змінитись [3].

На сучасному етапі розвитку районні управління агропромислового розвитку в Україні в умовах формування приватної власності в аграрному секторі вже не можуть функціонувати як органи державного і господарського управління

водночас. Посадовці не мають більше права втрутатись у господарську діяльність суб'єктів продовольчого ринку, визначати обсяги виробництва, асортимент і канали реалізації продукції.

Районні управління втратили значну частину функцій, які зараз виконують безпосередньо господарські суб'єкти. На думку М. Латиніна, з причин повільної адаптації районних управлінь до завдань сучасного етапу розвитку аграрної сфери, такі управління можуть бути ліквідовані [4].

На думку Т. Лозинської, слід зберегти районні галузеві управління, оскільки в нинішніх умовах соціально-економічних трансформацій вони мають вирішувати складне завдання координації діяльності господарських суб'єктів зі стратегічним спрямуванням аграрної політики і проводити реформування районної гілки управління агропромисловим комплексом за такими напрямами.

1. Реалізувати аграрну політику держави на території району. При цьому управління агропромислового розвитку мають враховувати муніципальне, господарське і громадське управління, знаходячи між ними компроміс і узгоджуючи всі сторони.

2. Змінити характер управлінської діяльності цих підрозділів; вона має набути програмно-цільового та інформаційно-контрольного спрямування, тобто забезпечувати надання інформаційних послуг суб'єктів господарювання та здійснювати контроль виконання законів, реалізації цільових програм, використання земельних ресурсів, якості продукції тощо.

3. Взаємодія державного і господарського управління має формуватися на основі договірних відносин, спільного прийняття рішень, розроблення програм та їх виконання.

На думку науковця, повну заміну адміністративної діяльності таких формувань на консультаційну здійснювати не можна, оскільки це призведе до руйнації вертикалі державної влади. Майбутнє їх діяльності – у перетворенні районних управлінь агропромислового розвитку на науково-консультаційні центри, а найкращим варіантом є їх поєднання з дорадчими службами і центрами ринкової інформації, які надають послуги в багатьох регіонах України. Іншими словами, слід говорити про діяльність територіальних, регіональних органів державного управління як про суб'єктів досягнення і підтримання конкурентоспроможності регіону.

У цьому контексті існує лише одне застереження. На думку В. Дзюндзюка, окрім негативного значення публічних організацій до відкритості інформації для громади, вони дуже рідко і неохоче самі спеціально збирають інформацію, що описує зовнішнє середовище, ринки послуг, на яких вони діють, а також “зворотну” інформацію – думки клієнтів про одержувані послуги, – оскільки не вважають таку інформацію необхідною. Це зумовлює слабкість ринкових сигналів, що, у свою чергу, призводить до ситуації, коли стратегія розвитку публічних організацій виробляється в умовах дефіциту чи відсутності інформації про зовнішнє середовище. Крім того, переважна більшість публічних організацій відчувають нестачу в “економічних ринках, які забезпечують їх ресурсами у вигляді доходів”, оскільки, з одного боку, залежать від бюджетного фінансування, а з іншого – послуги, що надаються ними, є безкоштовними для споживачів. Таким чином, публічні організації можуть тривалий час уникати вирішення проблеми ефективності, тому

що фінансування не ставиться в залежність від результатів діяльності [2]. Тому, коли йдеться про підвищення конкурентоспроможності територій, очевидно, мова повинна йти про змінення статусу публічних організацій також і про зміну методів діяльності, а саме: застосуванні маркетингових підходів у державному управлінні, з одного боку, та делегування частини повноважень стосовно надання послуг підприємництву неприбутковим і комерційним організаціям – з іншого.

Конкурентоспроможність регіонів тісно пов’язується з реалізацією принципів сталого розвитку та розглядається переважно в соціальному, екологічному, знаннєвому та інноваційному контекстах.

При формуванні політики підвищення рівня конкурентоспроможності територій виходять з того, що конкурентоспроможність характеризує його здатність створювати кращі умови для ведення бізнесу та проживання порівняно з іншими регіонами. Тому діяльність регіональних органів влади в сучасних умовах передбачає перегляд їх ролі і функцій як у національному соціально-економічному просторі, так і поза його межами, визначення нових форм і методів роботи, застосування яких призводить до появи чи посилює дію наявних регіональних конкурентних переваг [6].

Управління аграрним сектором як найбільше вимагає делегування повноважень щодо визначення агропромислових стратегій на регіональний рівень.

На наш погляд, загальнодержавна стратегія аграрного розвитку регіонів повинна складатись із сукупності регіональних стратегій. Саме завдяки цьому можна сформувати стратегію входження регіону до глобального світового аграрного простору, де щороку посилюються дефіцити харчових продуктів.

Рівень конкурентоспроможності території, регіону, окремого кластеру пов’язаний з конкурентною боротьбою за потенціальні інвестиції (основу розвитку) як в Україні, так і за кордоном. Тому конкурентоспроможність регіону безпосередньо пов’язана з інвестиційним потенціалом території, під яким розуміють взаємодію правових, організаційних, природних, грошових, фінансових, виробничих, гуманітарних, духовно-моральних, інтелектуально-інформаційних, інноваційних, інфраструктурних, екологічних та інших ресурсів території, у виробництві інвестиційних і споживчих товарів, який спрямований на забезпечення кожним господарчим суб’єктом своїх інтересів. У найбільш загальному розумінні рівень конкурентоспроможності регіону визначає також і його інвестиційну привабливість.

Виділяють такі фактори, що впливають на рівень інвестиційного потенціалу територій:

- природничо-географічний потенціал як сукупність ресурсно-сировинного потенціалу та географічного розташування;
- трудовий потенціал (наявність трудових ресурсів, професійно-освітній рівень трудових ресурсів, наявність кваліфікованої робочої сили);
- виробничий потенціал, що характеризує стан виробничого сектора території;
- інноваційний потенціал як рівень розвитку науки і впровадження досягнень науково-технічного прогресу;
- інституційний потенціал є ступенем розвитку інститутів ринкової економіки (захист прав власності і вдосконалення корпоративного управління тощо);

- інфраструктурний потенціал (економіко-географічне положення і його інфраструктурне забезпечення);
- фінансовий потенціал території;
- споживчий потенціал як сукупна купівельна спроможність населення [10].

Фактори конкурентоспроможності території є в основному ідентичними факторам її інвестиційної привабливості.

Дослідження дозволяє дійти висновку, що конкурентна політика АПК на регіональному і місцевому рівнях може здійснюватись територіальними органами виконавчої влади із застосуванням маркетингової моделі державного управління. Загальнодержавна стратегія аграрного розвитку регіонів повинна складатись із сукупності регіональних стратегій. Саме завдяки цьому можна сформувати стратегію входження регіону до глобального світового аграрного простору, де широку посилюються дефіцити харчових продуктів.

Література:

1. Дегтяр А. Змістовно-методологічне наповнення конкурентної політики як дефініції / А. Дегтяр, В. Мороз // Вісник НАДУ. – 2005. – № 3. – С. 72–77.
2. Дзюндзюк В. Б. Ефективність діяльності публічних організацій : [монографія] / В. Б. Дзюндзюк. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2003. – 236 с.
3. Латинін М. А. Аграрний сектор економіки України: механізм державного регулювання : [монографія] / М. А. Латинін. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2006. – 320 с.
4. Латинін М. Оцінка системи державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки України / М. Латинін // Державне управління в Україні: реалії та перспективи : зб. наук. пр. ; за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князєва. – К. : Вид-во НАДУ, 2005. – С. 167–173.
5. Марков А. Теоретические аспекты моделирования инновационных процессов в экономике / А. Марков, В. Гончаров // Общество и экономика. – 2004. – № 3. – С. 92.
6. Нова державна регіональна політика: від теорії до практики // Нова державна регіональна політика в Україні : зб. ; [В. С. Куйбіда, О. М. Іщенко, А. Ф. Ткачук та ін.] ; за заг. ред. д.держ.урп., проф. В. С. Куйбіди. – К. : Крамар, 2009. – 232 с.
7. Осташко Т. О. Сільське господарство в умовах СОТ і ЄС / Т. О. Осташко ; Ін-т сільського розвитку. – К., 2005. – 70 с.
8. Павлов О. І. Сільські території України: історична трансформація парадигми управління : [монографія] / О. І. Павлов. – Одеса : Астропrint, 2006. – С. 68.
9. Сергеев В. М. Доверие и пространственное взаимодействие социальных сетей / В. М. Сергеев, А. С. Кузьмин, В. Д. Нечаев, Е. С. Алексеенкова // Полис. – 2007. – № 2. – Режим доступа : <http://www.politstudies.ru/fulltext/2007/2/2.htm>
10. Систематизация факторов, характеризующих инвестиционную привлекательность регионов // Региональная экономика. – 2004. – № 2. – С. 53–62; Василенко М. Концепция оценки инвестиционной привлекательности региональных центрів України / М. Василенко, В. Горячук, О. Горячук // Управління сучасним містом. – 2004. – № 10–12 (16). – С. 125–132.

Надійшла до редколегії 01.07.2011 р.